

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ.
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О.О.ПОТЕБНІ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

На правах рукопису

Манакін Володимир Миколайович

ЗМІСТ ТА ПРИНЦИПИ КОНТРАСТИВНОЇ ЛЕКСИКОЛОГІЇ
БЛИЗЬКОСПОРІДНЕНИХ МОВ

Спеціальності: 10.02.01 - російська мова
10.02.02 - українська мова

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

00778465 (.)

Робота виконана в Кіровоградському державному педагогічному інституті ім. В.К. Винниченка

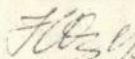
Офіційні опоненти : доктор філологічних наук,
професор Пещак М.М.
доктор філологічних наук,
професор Кочерган М.П.
доктор філологічних наук,
професор Снітко О.С.

Провідна організація - Київський педагогічний університет
ім. М.П.Драгоманова

Захист відбудеться "21" лютого 1995 року о 15⁰⁰
годині на засіданні спеціалізованої ради Д.016.28.01 для
захисту дисертацій на здобуття вченого ступеня доктора
філологічних наук при Інституті мовознавства ім. О.О.Потебні
НАН України /252001, Київ-І, вул. Грушевського, 4/.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці
Інституту мовознавства та Інституту української мови
НАН України.

Автореферат розіслано "___" _____ 199 р.

Учений секретар
спеціалізованої ради
доктор філологічних наук Н.Г. ОЗЕРОВА

AB-31.752

На кінець ХХ ст. припадає формування нових наукових галузей, у тому числі й у лінгвістиці, що пов'язується з необхідністю поступового наближення до якісно нових вимірів сприйняття світу. Однією з таких галузей слід вважати контрастивну лінгвістику і як її самостійну ділянку – контрастивну лексикологію /КЛ/, завданням якої є синхронно-зіставний аналіз лексико-семантичних відмінностей у мовних системах.

Джерела контрастивного вивчення мовних культур як виявів національного духу народів беруть початок у лінгвістичній філософії В. фон. Гумбольдта, який вважав, що різні мови – це зовсім не різні позначення однієї й тієї самої речі, а різні бачення її і що мовні відмінності повинні розглядатися як сила, котра пронизує всю історію людства. Суттєвим внеском у сучасну розробку та становлення зіставного вивчення лексики різних мов є праці Ю.О. Жуктенка, В.Г. Гака, Р.О. Будагова, А. Гудавічуса та інших вчених. Завдяки зусиллям українських і білоруських мовознавців проводяться дослідження лексики східнослов'янських мов у зіставному плані /В.М. Русанівський, Г.П. Іжакевич, М.П. Кочерган, О.О. Тараненко, В.І. Кононенко, А.Б. Супрун, О.Б. Міхневич та ін./.

Однак, незважаючи на неярний доробок, кардинальні проблеми теорії і практики контрастивних досліджень лексичної семантики залишаються невирішеними, а саме КЛ знаходиться у пошуках власних принципів та методів аналізу.

Отже, актуальність теми дисертації обумовлена необхідністю розробки цілісної концепції КЛ як самостійної галузі контрастивної лінгвістики. Побудова концепції КЛ близькоспоріднених, зокрема російської і української мов, спричинена, з одного боку, соціально-гуманітарними потребами суспільства, оскільки ці мови в Україні є активно взаємодіючими і в зіставленні саме їх висвіт-

люється національна специфіка української та російської мовних культур як часток східнослов'янського і слов'янського мовних союзів; з другого боку, власне лінгвістичними пошуками лексико-контрастивних методів аналізу: зіставлення близькоспоріднених мовних систем дає в цьому відношенні значно більше, ніж неспоріднених, тому що побачити й оцінити відмінності значно складніше там, де їх менше або майже немає. Знання ж цих відмінностей дає знання мов, оскільки відмінності між мовами й є все, що їх становить.

Контрастивний аналіз лексики близькоспоріднених і взаємодіючих української і російської мов, яка є головним хранителем національного духовного багатства народів у мові, є актуальним для науково-свідомого пізнання скарбів обох національних мовних культур у дзеркально-зіставному відображенні, коли особливості рідної і спорідненої мов висвітлюються новими, раніше непомітними рисами, тобто для формування лінгвістичного менталітету мовної особистості нового типу.

Аналіз спільного і відмінного у контактуючих мовах дозволяє передбачати і тим самим прогнозувати психолінгвістичні механізми і соціолінгвістичні фактори мовно-кодової переорієнтації, що має значення для розробки науково обгрунтованої моделі навчання цим мовам і запобігання стихійності у цьому процесі. Все це в цілому робить КЛ комплексною науковою дисципліною, яка спирається на сучасні дані інших наук: психо-, соціо-, біо, етнолінгвістики, лінгводидактики, культурології, історії тощо.

Головна мета дисертації полягає в побудові концепції КЛ стосовно передусім близькоспоріднених /російської та української/ мов, викладенні змісту, обгрунтуванні принципів і методів цієї галузі контрастивної лінгвістики. Побудова даної концепції перед-

бачає розв'язання таких загальнотеоретичних і практичних завдань:

1/ встановлення гносеологічних і онтологічних чинників спільних і відмінних рис у лексичному складі та семантиці мов;

2/ визначення принципів КЛ;

3/ визначення аспектів, одиниць і категорій КЛ та уточнення в зв'язку з цим основних понять описової лексичної семантики;

4/ встановлення типів лексико-семантичних відповідників, які є характерними для російської і української мов;

5/ визначення і класифікація параметрів КЛ для різних рівнів зіставлення близькоспоріднених і споріднених мов;

6/ розробка методики цілісного контрастивного аналізу фрагментів лексичних систем щодо двомовного та багатомовного зіставлення;

7/ визначення основних прикладних аспектів КЛ: а/соціолінгвістичного, головним завданням якого є запобігання лексичної і лексико-семантичної інтерференції в умовах функціональної взаємодії української і російської мов; б/ лінгводидактичного, який передбачає створення контрастивно-лексикографічної бази близькоспоріднених мов.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній пропонується комплексне обґрунтування КЛ як самостійної і перспективної галузі, розробка якої спирається на принципово новій концепції контрастивного дослідження лексики близькоспоріднених і споріднених мов. Відштовхуючись від найсучасніших досягнень вітчизняної і світової лінгвістики, а також інших наук, в дисертації по-новому висвітлюються питання про сутність мови, її багатоплановість, єдність вербального й невербального в людській свідомості, котрі є загальнотеоретичною основою для КЛ, і висунуто гіпотезу про

едність когнітивно-семантичної сфери, яка відбивається у тотожності відмінностей лексичної семантики мов.

Контрастивний підхід до лексики різних мов дозволив виявити нові аспекти таких понять, як лексичне значення, смисл, значущість, семантична структура слова, її компоненти та ієрархія, які, в свою чергу, відображають співвідношення більш загальних категорій: слова і предмета, слова і дійсності, слова і поняття. Визначено власні аспекти, одиниці й категорії КЛ, її принципи, параметри та методи дослідження стосовно лексичного складу та семантики іменників російської, української і деяких інших слов'янських мов.

На основі соціолінгвістичних даних визначено специфіку і тенденції лексичної інтерференції в умовах контактування української і російської мов в різних регіонах держави, зроблено спробу нового лексикографічного опису лексико-семантичних відмінностей даних мов за допомогою наукових засад КЛ тощо.

Матеріалом дослідження стали лексичний склад і семантика конкретних /переважно конкретно-предметних/ іменників. Основними джерелами - тлумачні, двомовні та інші словники української, російської й деяких інших слов'янських мов /робоча картотека дисертації нараховує близько 150 тис. лексичних одиниць/. Разом з тим використовувались приклади з художньої літератури, преси. Для вивчення функціонального аспекту лексичної взаємодії української і російської мов оброблялися спеціальні анкети і питальники /близько 2000/, які було розповсюджено серед різних груп інформантів, магнітофонні та польові записи тощо.

Вибір лексичної семантики субстантивів української і російської мов як предмета дослідження зумовлено тим, що, займаючи

основне місце в лексичному членуванні і лінгвістичному осмисленні дійсності, конкретно-предметні субстантиви, з одного боку, зберігають найбільшу кількість типологічних рис у сучасних мовах, зокрема у східнослов'янських і слов'янських загалом, що є наслідком високого ступеня їх семантичної сформованості за часів спільнослов'янської мовної єдності; з другого боку, саме ці слова найбільш яскраво відбивають національну своєрідність мовного членування світу; відображають особливості його сприйняття кожною слов'янською мовою в єдиному просторі слов'янської мовної культури.

Розробка КЛ в дисертації ґрунтується на власній для зіставної лінгвістики методологічній основі, сутність якої у визнанні діалектичного зв'язку мов у тотожності відмінностей, що є відбитком більш складної діалектичної єдності всесвітньої когнітивно-семантичної сфери і своєрідності її втілення в національно-мовних союзах та конкретних людських мовах.

Методи дослідження. Крім традиційних для вивчення лексичної семантики методів та методик /компонентного аналізу змістовної структури слова, описового, дистрибутивного, трансформаційного та ін./, КЛ розробляє і послуговується своїми власними методами дослідження. Найбільш важливим серед них слід вважати характерологічний, в основі якого є поняття синхронної значущості лексичних елементів, що зіставляються. Характерологічний аналіз являє собою системний пошук лексико-семантичних значущостей у мовах з урахуванням ієрархії елементів і рівнів мов, котрі зіставляються. Отже, характерологія – це не тільки основний метод, але й кінцева мета КЛ.

Для вивчення функціонального аспекту лексичної взаємодії української й російської мов на мовленнєвому рівні використовува-

лись соціолінгвістичні методи дослідження: анкетування, розповсюдження питальників, асоціативні експерименти тощо.

Теоретичне значення дисертації визначається її спрямованістю на розробку таких загальнотеоретичних проблем, як природа мови, взаємозалежність мови і мислення, співвідношення гносеології й онтології у формуванні й вираженні лексичного значення та ін.

Контрастивне дослідження близькоспоріднених, тобто багато в чому співпадаючих, мовних систем відкриває великі можливості щодо удосконалення методів і прийомів лінгвістичного аналізу лексико-семантичних одиниць різних рівнів. Встановлення ж відмінностей на фоні подібностей є однією з кардинальних проблем лінгвістики /Р.Якобсон/. Тому КЛ саме близькоспоріднених мов, де спільність становить основу, має значення не тільки для більш глибокого вивчення мов, що зіставляються, але й для розв'язання найважливіших загальнотеоретичних проблем мовознавства.

Дослідження з КЛ збагачують передусім лексикологію і семасіологію, оскільки аналіз слів у дзеркалі інших мов допомагає глибше зрозуміти загальні закони лексичної семантики, реально відчуту значущість кожного з компонентів семантичної структури слова та лексичної системи в цілому. Теоретична і практична розробка КЛ - це й необхідна умова для побудови лексичної і семантичної типологій, котрі є давньою мрією лінгвістів, але до створення яких мовознавство ще недостатньо підготовлено.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути плідними у навчанні нерідним мовам /наприклад, при навчанні російськомовних учнів українській мові, а україномовних - російській/, в удосконаленні лексикографічної бази

такого навчання та для двомовної і багатомовної лексикографії загалом. КЛ дає інформацію для свідомого регулювання психолінгвістичними процесами породження й сприйняття слів при володінні більш як однією мовою, а це особливо актуально сьогодні, коли значно розширюється коло тих, хто знає або бажає знати /володіти/, крім своєї мови, інші.

Матеріалом дисертації можна скористатися у вузівських курсах із зіставної типології східнослов'янських і слов'янських мов, із загального мовознавства, лексикології сучасних української і російської мов, спецкурсах та спецсемінарах із зіставної лексикології і семасіології, у підготовці навчальних посібників з даних дисциплін; практичні спостереження й основні теоретичні положення роботи можуть прислужитися в практичній діяльності вчителів-філологів тощо.

Апробація роботи. Основні положення дисертації доповідались та обговорювались на засіданнях кафедр російської мови та загального мовознавства і української мови Кіровоградського державного педінституту ім. В.К.Винниченка, де виконано роботу, відділу російської мови Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України, відділу лексикології та лексикографії Інституту української мови НАН України. Наукові доповіді з теми дисертації виголошувались на розширеному Пленумі Наукової ради "Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності" Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні та Інституту української мови НАН України /Харків, 1993/, на міжнародних, всесоюзних та республіканських наукових конференціях у Москві /1991 р./, Мінську /1990, 1991 р.р./, Омську /1988 р./, Києві /1993, 1994 р.р./, Одесі /1990, 1992 р.р./, Харкові /1993 р./, Донецьку /1990 р./, Івано-Франківську /1990,

1991 р.р./, Вінниці /1988 р./, Дрогобичі /1990 р./, Кіровограді /1985, 1991, 1993 р.р./.

З теми дисертації опубліковано 25 праць загальним обсягом більше 21 др. арк., серед них монографія "Основи контрастивної лексикології: близькоспоріднені та споріднені мови" /Київ-Кіровоград, 1994/.

На захист виносяться такі положення:

1. Відмінності і подібності лексико-семантичних систем, як і мовних картин світу в цілому, є наслідком національно-специфічної трансформації загального когнітивно-семантичного континуума, або ж ноосферичного рівня людської свідомості. Діалектика загального, спільного і відмінного в лексичній семантиці мов визначається співвідношенням тотожності відмінностей і є основою цілісного контрастивного дослідження лексико-семантичної специфіки мов.

2. Встановлення й аналіз відмінностей зіставляваних систем повинно проводитись через призму нейтральної системи загального семантичного континуума, реальне втілення якого існує в семах. Національна специфіка лексики обумовлюється комбінаціями сем у лексичних значеннях слів різних мов і своєрідністю способів номінації та членування свідомості-реальності, що служить підставою виділення семасіологічного й ономасіологічного аспектів КЛ, значення її одиниць, і категорій, головними з яких є семема і лексико-семантична значущість.

Провідним методом КЛ для встановлення значущостей на всіх рівнях аналізу /слова, ЛСГ, словникового складу в цілому/ є характерологічний.

3. Семасіологічний й ономасіологічний аспекти КЛ разом із компонентами змістовної структури слова становлять основу визна-

чення і класифікації параметрів КЛ, кількість яких має зворотно пропорційну залежність від величини одиниці зіставлення.

Зіставлення близькоспоріднених російської та української лексичних систем виявляє найсуттєвіші відмінності в ономасіологічних параметрах КЛ, тобто відмінності у способах номінації, зумовленість яких відображає національно-специфічні особливості гносеологічного характеру.

4. У семасіологічному плані контрастивний аналіз російських і українських лексико-семантичних відповідників на семемному /основному/ і лексемному рівнях виявляє всі можливі типи співвідношень: включення, пересічення і безеквівалентність. Переважаючим для слів близькоспоріднених мов є особливий тип відношень, який характеризується співпаданням основного змісту значень і наявністю розбіжностей в семній /для семем/ і семемній /для лексем/ периферії.

5. Головними прикладними аспектами КЛ близькоспоріднених і взаємодіючих мов, якими є українська і російська, слід вважати соціолінгвістичний, завданням якого передусім є прогнозування й усунення лексичної і лексико-семантичної інтерференції, і лінгводидактичний, одним із напрямків якого є створення науково обгрунтованої контрастивної лексикографії для навчання близькоспорідненим мовам й ознайомлення з їх національно-семантичною своєрідністю.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку джерел та списку літератури.

У вступі обгрунтовано актуальність і новизну роботи, сформульовано мету та основні завдання дисертації, визначено матеріал і методи дослідження, його теоретичне й практичне значення.

подано перелік теоретичних положень, які виносяться на захист.

У першому розділі "Гносеологічні та онтологічні фактори подібностей і відмінностей лексичної семантики мов" висвітлюються базові методологічні положення щодо встановлення універсальних, подібних та відмінних рис у мовних картинах світу і в лексичній семантиці мов зокрема.

Багатоплановість природи мови, складовими якої є соціальний, психологічний і біологічний феномени, являє собою основу її тожності відмінностей на всіх рівнях існування. Соціальність мови як вищий етап її розвитку відбивається у двох основних вимірах: на рівні мікросоціумів /мовних колективів/ і на рівні макросоціуму, тобто на рівні загальнолюдського обміну інформацією - на рівні ноосфери. У концепції В.І.Вернадського, з розвитком якої пов'язано перспективи наукового пізнання світу, мові на рівні макросоціуму відводиться значна роль у створенні нової форми біогеохімічної енергії, а саме - енергії людської культури. На рівнях мікро- і макросоціумів мова існує відповідно у двох своїх сутностях: у формі живих мов народів і у формі всесвітньої людської мови. Під останньою слід розуміти єдиний когнітивно-семантичний континуум, який виконує функцію організуючої сили змістовного плану всіх мов і людського знання про світ у невербальних формах. Усвідомлення самотності кожної мови - це встановлення місця певної мовної культури серед інших через усвідомлення єдності /тотожності/ відмінностей на всіх рівнях мовних стосунків: від близькоспоріднених мовних єдностей, або ж мовних союзів /так, очевидно, можна говорити про східнослов'янський, слов'янський мовні союзи і т. ін./, до єдності планетарної і ноосферичної.

Єдність відмінностей лексико-семантичних систем ґрунтується

на прийнятті трьох основних аксіом: 1/єдності об'єктивного світу і людської свідомості, що створює симбіоз свідомості-реальності і мови як частини останньої; 2/ єдності ментально-психологічних законів пізнання світу, які є основою лінгвістичних універсалій та найважливіших мовних законів і категорій; 3/ єдності мовної здібності як специфічного коду людини. Виділені аксіоми не мають чітких меж і уявляються взаємозалежними втіленнями єдності вищого порядку - космічної єдності на ноосферичному метарівні.

Міркування про єдність мов не є випадковими для контрастивної лінгвістики, яка займається протилежним - відмінностями. Єдність мов становить не тільки основу подібностей, а й відмінностей, якщо, звичайно, що категорію сприймати діалектично, а саме як єдність відмінностей. Така єдність може розглядатися як головна організуюча сила мовного розвитку загалом.

Мовні картини світу, найсуттєвішими складовими яких є лексико-семантичні системи, існують, таким чином, в різних ієрархічно залежних сферах людської свідомості - від індивідуальної до колективної і являють собою ймовірні моделі, "різні бачення" загальної картини світу, результат індивідуальної й національної трансформації єдиної свідомості-реальності. Особливості цієї трансформації відбиваються в лінгвістичній компетенції мовців та в семантичній організації, елементах і категоріях національних людських мов, головним чином у словах та їх значеннях, які виконують функцію основних джерел проникнення до індивідуальних і національних когнітивно-семантичних континуумів, а через них - до єдиного когнітивно-семантичного континууму людства. У цьому криється головна і, можливо, єдина причина подібностей та відмінностей мов і їх лексико-семантичних систем зокрема.

У другому розділі "Аспекти, одиниці і категорії контрастивної лексикології" розглядаються основні поняття КЛ, які ілюструються лексико-семантичними відмінностями російської і української мов.

КЛ спирається на існуючі лінгвістичні аспекти сучасної лексикології. Найважливішими серед них є семасіологічний та ономасіологічний. З погляду семасіологічного лексичної системи мов співвідносяться з єдиним інформаційним полем /ноосферою/ і виступають як провідники загальної для всіх мов когнітивно-семантичної сфери, котра по-різному структурується у мові кожного мікросоціуму. Специфіка цього структурування зумовлена дією закону відповідності світу слів світові думок, який М.Крушевський визначив як основний закон розвитку мови. Саме з цієї причини сприйняття первісно того ж самого денотату може дещо змінюватись і мати різне семантичне наповнення навіть у таких близьких мовах, якими є російська і українська. Пор.: рос. буерак 'небольшой овраг, промоина' і укр. байрак із значно ширшою семантикою - 'ліс у яру, долині або яр, порослий лісом, чагарником'.

З погляду ономасіологічного лексичний склад мов - це різне членування, або ж різні мовні картини світу, в яких відбивається окреслене коло сприйняття цього світу, притаманне даному мікросоціуму. Ядро такого сприйняття і відповідно основний лексичний склад мов у цілому збігаються, що пояснюється єдністю мовного всесвіту. Ступінь близькості лексичного складу мов залежить від їх генетичних зв'язків. Тому очевидно, що мовні картини світу, виражені лексичним складом російської і української мов, дуже близькі, але ж не ідентичні, що виражається в існуванні різних типів відмінностей переважно на периферії мовних систем.

Крім названих двох, виділяється ще третій аспект - епідигматичний, який являє собою вісь семантичної похідності у формуванні синхронної та історичної тотожності слова, тобто це аспект семантичної конфігурації слова. Якщо зазначені аспекти об'єднати й спробувати проаналізувати лексичні відповідники в одночасному пересіченні їхніх семасіологічних, ономасіологічних та епідигматичних ознак, тобто в тому об'єктивному вигляді, в якому слово існує у мові й мовленні, у мовній свідомості людей, то навряд чи можна знайти два однакових слова у будь-яких мовах. Це твердження для КЛ є основною аксіомою, яка ґрунтується на універсальній властивості словесного значення, а саме: на його неповторній індивідуальності у конкретному національно-мовному вимірі.

Одиниці КЛ визначаються залежно від рівнів зіставлення: 1/ слова, його семантичної структури; 2/ тематичної, лексико-семантичної групи й ширше - семантичного поля; 3/ словника в цілому. Контрастивне дослідження мов на кожному з них передбачає використання власних методик, принципів та параметрів аналізу.

Як основну реальну одиницю КЛ слід визначити семему, або ЛСВ, який дорівнює за змістом певному значенню слова. Для цього є достатньо підстав. По-перше, семема являє собою конкретну лінгвістичну реальність на відміну від лексеми /слова у сукупності всіх його ЛСВ/, в якій незалежно від характеру її семантичної структури, неможливо визначити загальне значення. По-друге, виділення слова-значення як основної одиниці КЛ відповідає самій процедурі пошуку лексичного відповідника при зіставленні мов, перекладі тощо. Нарешті, по-третє, семема ближче розташована до мовленнєвого рівня, де вона виступає як віртуальний знак щодо конкретного слововживання. Останнє важливо у функціональному

плані взаємодії мов, де у свідомості мовців виникає миттєве перекодування не лексем, а слів-значень та словоформ різних мов.

До категорій, якими послуговується КЛ передусім належать лексичне значення, смисл і значущість, де останній відводиться головна роль. Лексичне значення /ЛЗ/ слова є основним способом презентації свідомості-реальності у мові, який доповнюється іншими видами лінгвістичних значень. На підставі того, що ЛЗ окреслює найзагальніше і найстійкіше знання про предмет /до цього варто додати відомі недоліки лексикографічних дефініцій ЛЗ/ КЛ слід спиратися на розмежування категорій "значення" і "смисл". Обидві постають як взаємозумовлені стратифікації семантики слова, пов'язані між собою відношенням причини і наслідку. Стосовно до зіставного дослідження лексики різних мов категорію смислу слова можна трактувати ширше: як цілісне семантичне уявлення про предмет, названий словом, на рівні всього соціуму. Тобто це - колективний прагматичний ореол, контури якого визначають специфіку ЛЗ у даній національно-мовній картині світу. Смисл слова, в свою чергу, визначається особливостями поняттєвого сприйняття предметів, рівнем національної свідомості народу. Порівняно із смисловим змістом слів ЛЗ у різних мовах постають як стійкіші і тому ближчі утворення. ЛЗ - це елементи смислу, тому смисли слів різних мов, навпаки, віддалені і розчинені у незримих обрїях, котрі відділяють свідомість-реальність одного соціуму від іншого.

Найяскравіше смислові відмінності виявляються у формуванні переносних або метафоричних значень, в яких відбиваються асоціативно-психологічні особливості сприйняття світу тим чи іншим народом. Так, напр., український відповідник до рос. капель 'падение с крыш, с деревьев таящего снега каплями, а также сами эти

капли /весення капель/' слово капанина | розм. 'падання крапель' має ширший смисл, оскільки позначає падання крапель взагалі і містить ще й переносне значення - 'дрібний заробіток, невеликий прибуток', яке сформувалося завдяки широкому діапазону першого основного значення.

Значущість являє собою реляційну ознаку ЛЗ і смислів слів, що зіставляються. Дана категорія поширюється лише на такі ЛЗ, які є співвідносними у членуванні світу. Це можуть бути пари типу рос. бочаг 'яма на дні реки, озера, болота; омут' і укр. бадай з двома ЛСВ, де тільки другий відповідає російському слову, а перший позначає інший денотат: 'вибій з водою, калюжа на дорозі; бавра'.

Бизначення значущостей на рівні семем як основному для КЛ встановлюється шляхом зіставно-компонентного аналізу лексико-семантичних структур слів-відповідників різних мов. Найсуттєвішим питанням при цьому є встановлення дійсно відмінних семантичних ознак, тобто таких, що створюють їх р е а л ь н і, а не суто словникові значущості, оскільки будь-який словник не в змозі адекватно відбити ЛЗ і смисли слів як часток мовної свідомості соціумів, а відтворює лише їхні вірогідні моделі, якими лексиколог користується як допоміжним, хоча й головним матеріалом. Для усунення цього компромісу контрастивний аналіз лексики варто проводити із врахуванням закону семантичної відкритості слова, сутність якого визначається дискретним характером сем, їх спроможністю асоціюватися з підпорядкованими семантичними ознаками й породжувати тим самим додактову семантичну інформацію, яка у ЛЗ може існувати у "прихованому", імпліцитному вигляді. Об'єктивний контрастивно-семантичний аналіз лексики передбачає максимальну експлікацію "прихованих" сем у ЛЗ зіставляваних слів і відтворен-

ня обсягу і змісту їхніх семантичних структур в розгорнутому вигляді, на фоні якого можливе виявлення реальних значущостей або констатація їх відсутності у тих чи інших парах відповідників. Пор. рос. і укр. баланда 'очень жидкая похлебка' / 'дуже рідка пісна юшка', де розщеплення семи 'похлебка' в ЛЗ російського слова дає ту саму семантичну інформацію, яку містить експлікована сема ЛЗ українського відповідника 'пісна юшка', а саме: похлебка - 'суп, заправлений мукою, крупой или картофелем', /не м'ясом/, тобто пісний /постний у знач. І. 'не м'ясної, а скромний'./

Отже, семантична імплікація смислових структур слів, зумовлена законом їх семантичної відкритості, являє собою необхідну процедуру у контрастивному аналізі лексики, яку не обминає ніхто, стикаючись із необхідністю адекватного сприйняття слів своєї чи іншої мови.

У третьому розділі "Поняття еквівалентності та типи семантичних відповідностей лексичних одиниць" розкрито основні положення щодо виявлення характеру і ступеня відмінностей між словами різних мов, що зіставляються.

Еквівалентність відноситься до одного з трьох можливих типів лексико-семантичних відповідностей, а саме до такого, який являє собою збіг ЛЗ слів. З боку семасіологічного даний тип виводиться за межі контрастивного зіставлення, однак в ономасіологічному плані тотожні за семантикою слова близькоспоріднених мов можуть бути предметом аналізу КЛ /пор., напр., розбіжності внутрішньої форми таких еквівалентних слів, як рос. полотенце - укр. рушник, поясница - поперек, свадьба - весілля та ін./

Два інших типи відповідностей являють собою частковий збіг і повне розходження /безеквівалентність/ позначаючих, коли $A \neq B$

і $A \neq B$. Співвідношення $A \approx B$ має два різновиди залежно від характеру часткового збігу ЛЗ слів, а саме: включення $A \supset B$ або $A \subset B$ і пересічення $A \cap B$.

Відношення включення позначає, що в ЛЗ слова однієї мови є більше сем, ніж в ЛЗ слова-відповідника іншої мови, тобто в семний склад значення слова мови А включається все значення слова мови В плюс якась сема /семи/ або навпаки. Напр., рос. попона 'покрывало для лошадей, собак и др., закрывающее спину и туловище' = укр. попона + 'використовується також для покриття возів, саней і ін.'; рос. колотушка₂ 'деревянное приспособление, которым стучит ночной сторож при обходе участка' = укр. калатало + 'дерев'яний прилад ... який прив'язують на шию тваринам' і т.ін.

Даний тип лексико-семантичних відповідностей є важливим показником у КЛ, а саме для визначення співвіднесеності гіпонімії та гіперонімії в мовах. Гіперонімія - недиференційованість значень однієї мови порівняно з іншою, де ці значення диференціюються гіпонімами. Типовими прикладами відмінностей за даною ознакою є відсутність в російській, українській та деяких інших слов'янських мовах спеціальних слів для диференціації окремих частин тіла, що притаманно англійській та іншим європейським мовам: hand - arm, foot - leg та ін. У такому розумінні гіпонімія і гіперонімія розглядаються як показники більшої конкретності чи абстрактності мови. Цілком природно, що між східнослов'янськими мовами суттєвих розбіжностей з точки зору конкретності/абстрактності немає, а існуючі приклади відмінностей за типом включення на семемному рівні не відображають тенденційних процесів щодо лексичних систем у цілому.

Відношення пересічення $A \cap B$ спостерігається у тих випад-

ках, коли ЛЗ ніби накладаються одне на одне, але ж у кожного з них лишається й власна частина. Для цього типу відношень можна скористатися терміном гетеронімія, який стоїть в одному ряду із гіпер- й гіпонімією. Даний тип поєднує такі лексико-семантичні пари різних мов, які позначають різні, але дуже схожі за природою, функцією і т.ін. денотати та поняття про них. Пор. рос. оксамит 'вид старинного плотного узорного бархата' та укр. оксамит 'тканина з густим коротким ворсом з натурального шовку або штучного волокна' /рос. бархат/.

Міжмовна гетеронімія залежно від обсягу та змісту сем, що перехрещуються, має різний ступінь. Найвіддаленіші межі семантичного пересічення можуть наближати такі слова до міжмовної омонімії якщо вони у близькоспоріднених мовах збігаються за формою. Пор. рос. налобник 'старинний женський головний убор в виде нарядной повязки, надевавшейся на лоб, а также ремешок для поддержания волос во время работы' і укр. налобник 'металева покриття, яке захищало лоб воїна від ушкодження; начільник' або рос. забияка разг. 'тот, кто затевает ссоры, драки; задира' і укр. забіяка₂ заст. 'убивця, розбійник'.

Вказані типи відношень між лексико-семантичними відповідниками російської і української мов, хоча й мають місце, все ж не є типовими для іменникового складу близькоспоріднених мов у цілому. Специфікою останніх є перевага особливого типу лексико-семантичних відношень, який ґрунтується на подібності позначаючих /=ЛЗ/ слів, але такої, що не є абсолютною, а має /припускає/ розбіжності у семній периферії. Крайні межі, якими визначається ступінь семантичної еквівалентності слів, слід вважати виділені основні типи лексико-семантичних відношень між парами слів різних мов:

збіг ЛЗ, їх включення та безеквівалентність.

Безеквівалентність охоплює розбіжності на рівні ядерних сем в структурі ЛЗ слів. У перекладі такі значення не можуть бути адекватними еквівалентами, тому що вони відбивають специфічні предмети і явища певного соціуму. Слова даної групи досить досконало досліджено відносно до іноземних /західноєвропейських/ мов на фоні головним чином російської мови. Щодо вивчення безеквівалентності лексики близькоспоріднених мовних культур, то це завдання перспективного плану, розв'язання якого очікує виявлення цінної етнолінгвістичної інформації про історію, життя та побут близькоспоріднених націй.

Більша частина безеквівалентної лексики - це переважно конкретно-предметні іменники, тобто безпосередній предмет реферованого дослідження. Тут визначаються різні рубрики назв, які позначають предмети матеріальної та духовної культури, а саме: 1/предмети домашнього вжитку /рос. волосяник 'твіфак из волоса', думка₃ 'маленькая подушечка'; укр. скісок 'шматок гостро відточеної коси, який використовують замість ножа, бритви і т.ін., плахта₃ 'покривало або килим з картатої декоративної тканини' і т.ін.; 2/назви одягу /рос. косоворотка, кафтаң; укр. кісник 'стрічка для вплітання в косу', кептар 'у гуцулів - верхній кутряний одяг без рукавів'/; 3/назви кулінарних виробів, напоїв /рос. бешамель 'густой соус из яиц, молока, муки', ботвинья 'холодное кушанье из кваса с отварной ботвой свеклы, луком и рыбой'; укр. бануш 'кулеша на сметані', запіканка₁ 'горілка, заправлена прянощами і витримана певний час у гарячій печі'/; 4/назви знарядь праці /рос. горбуша 'небольшая коса с короткой ручкой и изогнутым лезвием'; укр. канівка 'маленька кирка або молоток для

обтісання каменю'//; 5/назви рослин і тварин /рос. поленика 'северное травянистое растение с темно-красными съедобными плодами'; укр. верблюдка 'кущувата трав'яниста рослина - бур'ян', патлач₂ 'тварина з довгою, густою шерстю'//; 6/назви будівель та їх частин /рос. изба, терем, полотенце₂ 'резное украшение ... у деревянной избы'; укр. хата, стріха, загаба₄ 'стіна хліва, зроблена з подвійного плоту, закладеного всередині соломом і т.ін.'//; 7/назви осіб /рос. мудушка, зюзя_{прост.} 'совершенно мокрый или совершенно пьяный'; укр. кирпань фам. 'людина з коротким задертим догори носом', зайда 'людина, яка прибула звідки-небудь, не тутешня'//; 8/назви музичних інструментів /рос. балалайка, гусли; укр. бандура, трембіта/; 9/назви історичних реалій, які теж поділяються на різні тематичні групи: а/одяг /рос. архалук, опашень; укр. жупан₁, кибалка/; б/предмети домашнього вжитку /рос. ендова₁, братинз/; в/особи /рос. рмнда, холоп₁; укр. посполитий₁, гетьман/; г/озброєння /рос. бердыш, пищаль; укр. карабеля, гаківка/; д/одиниці міри /рос. пятерик, аршин₁; укр. крючок₃ заст., мажа₁// та ін.

Класифікаційні рубрики безеквівалентних слів російської і української мов збільшуються за рахунок їх розгалуження. Основним способом перекладу даних слів у близькоспоріднених мовах є транскрипція, рідше - переклад шляхом приблизної, як правило, родовидової заміни /укр. закуток з перен. 'місцевість, віддалена від великого адміністративного і культурного центру' - рос. глушь, глухомань/, а також шляхом звичайного пояснення. Окремо виділяється й група слів, зміст яких в іншій мові розкривається описово, тобто сполученням слів: рос. кухлянка - укр. хутряна сорочка, рос. чилибуха - укр. блювотний горіх, рос. красоловка - укр. пастка на шурів, укр. сонечко₂ - рос. божья коровка і т. ін.

Дані відповідники не завжди пов'язані із позначенням специфічних реалій, однак подібні приклади теж мають певний відбиток специфічності, але ж в ономазіологічному аспекті, а саме в плані неоднакового членування світу різними мовними культурами. Сюди ж слід віднести й наявність в мовах таких слів, значення яких, тобто поняття з ними пов'язані, в іншій мові існують на невербальному рівні. Так, напр., в російській літературній мові немає слова-відповідника укр. ступак_Г 'загнутий верхній край лопати чи заступа, в який упираються ногою при копанні', але ж це зовсім не свідчить про специфічність даного поняття в українській мовній культурі: воно дійсно лишилося непоміченим російською мовою, але не свідомістю. Саме подібні випадки спричиняють необхідність розмежування таких понять, як безеквівалентна лексика, тобто в широкому розумінні лексика, що не має однослівних перекладних еквівалентів в іншій мові, і слова-реалії - частина безеквівалентної лексики, що позначає не існуючі в інших національних культурах предмети та поняття з ними зв'язані. Останні в синхронному плані складають більш-менш стійкий шар лексики незалежні від мови перекладу, тоді як різні пари мов мають для кожної з них свої власні словники безеквівалентної лексики.

Четвертий розділ "Принципи та параметри контрастивної лексикології" є спробою упорядкування вихідних засад та найважливіших ознак зіставного аналізу лексики близькоспоріднених мов.

Визначення найголовнішого принципу КЛ пов'язане із вектором зіставлення. Традиційно контрастивне вивчення мов будується на прийнятті однієї, як правило, рідної мови як вихідної, або ж фонової, внаслідок чого маємо образ мови А у дзеркалі мови В. Такий підхід цілком виправданий у двомовній лексикографії, тобто пере-

важно в практичному використанні при ознайомленні з іншою мовою. Однак з точки зору наукового зіставлення лексичної семантики мов він не є надійним, тому що в такому випадку деякі особливості другої мови залишаються непоміченими через відсутність необхідних відповідників у першій, вихідній мові. Якщо ж йдеться про зіставлення близькоспоріднених або споріднених мов, тобто мов, які більшою або меншою мірою подібні, то до уваги беруться не стільки особливості однієї мови порівняно з іншою, скільки особливості двох або декількох мов взаємостосовно. У такому випадку одна мова не може бути *tertium comparationis*, або ж еталоном зіставлення: кожна мова відбиває своє власне національно-специфічне бачення світу. І цю функцію може виконувати, таким чином, лише незалежна від жодної національної мови третя система, а саме єдина когнітивно-семантична сфера у прийнятому в дисертації розумінні даної реалії як універсального семантичного континуума всіх мов. Цей континуум втілено в найдрібніші змістовні одиниці - семи, які розчищено в живих людських мовах та в свідомості їх носіїв. Неповторні комбінації універсальних за своєю природою семантичних ознак створюють неповторність смислових структур слів у різних мовних картинах світу, кожна з яких взаємозбагачує уявлення про ті чи інші предмети та явища.

Семи в окремих ділянках лексичних систем різних мов не збігаються не лише за структурою, тобто за особливостями комбінацій в ДЗ слів, але і за складом: деякі ознаки свідомості-реальності в різних мовах відбиваються неоднаково. Напр., в українській мові є низка специфічних назв для позначення територій, що обробляються: гrecівка 'поле, на якому росте або росла гречка', картоплище 'місце, з якого зібрано картоплю', льонище 'ділянка землі, з якої зі-

брано врожай льону' і т.ін. Але ж уявлення про ці та інші безеквівалентні слова в будь-якій мові можна передати описово чи якимось інакше. А стосовно російської мови це тим більш можливо, бо йдеться не про слова, які передають екзотичні реалії: у росіян теж є поля, де вирощують гречку, картоплю та под. Інша справа, що спосіб маніфестації сем, пов'язаних з цими поняттями, в російській мові дещо інший, обумовлений іншими вербальними можливостями російської національної свідомості.

Отже, семи як найдрібніші елементи когнітивно-семантичного континуума й основний будівельний матеріал лексичної семантики мов є сполучними ланцюжками не тільки між ділянками когнітивно-семантичної сфери всесвіту, а й між конкретними людськими мовами. На цьому універсальному характері сем ґрунтується можливість перекладу з однієї мови на іншу та й взагалі можливість взаєморозуміння людей різних національних соціумів.

За основу класифікації параметрів КЛ у дисертації приймаються аспекти контрастивного аналізу лексики /семасіологічний та ономасіологічний/ і структура ЛЗ слова як головної одиниці зіставлення.

Семасіологічні параметри розкривають розбіжності змістовного плану, і тут виділяються такі основні характеристики:

І. Семантичне маркування слів. Це вихідний семасіологічний параметр, який вказує на розбіжності у віднесеності змісту слів до самостійних ЛСВ чи відтінків у значеннях, до прямих чи переносних значень. З точки зору КЛ важливим є не тільки семантична кваліфікація змісту слів у межах зазначених стратів /відомо, що це питання є найбільш нестійким у теорії і практиці лексикографії/, а й можливість їх протиставлення. Для реалізації цієї можливості

відтінок у значенні розглядається як особливий компонент, що займає проміжне положення у триаді семема - відтінок у значенні - індивідуально-мовленнєве живання, відбиваючи діалектичність й непроникність лексико-семантичної організації мови в цілому.

За даним параметром виявляються такі різновиди контрастивних співвідношень у зіставляваних мовах:

1/значення слова /ЛСВ/ + відтінок /відтінки/ у значенні в одній мові - ЛСВ без відтінків у значенні в іншій мові. Напр.: рос. недомерок₀ 'то, что не имеет должного размера' + // 'обувь или одежда для взрослых, имеющая размер меньше, чем самый маленький' - укр. недомірок = рос. недомерок₀. Важливим при встановленні даного типу співвідношень є виявлення національно-специфічних відтінків, які супроводжують значення певних семем; пор.: рос. клуба₁// 'о неуклюжей, неповоротливой женщине' і укр. квочка₁, яке не має подібного відтінку.

2/ЛСВ в одній мові - відтінок у значенні в іншій: укр. обручка₁ 'кільце з металу, рідше з дерева, з кістки і т.ін., яке носять на пальці як символ шлюбу або як прикрасу' = рос. кольцо₁//. Розбіжності такого типу пояснюються різним ступенем розвинутої полісемії та наявністю в одній з мов семантичних лакун: рос. продушина₁ 'отверстие, через которое может проходить воздух' - укр. продух₁// і незакріпленість за рос. продушина як ЛСВ чи його відтінок змісту 'отвір, щілина, діра в чому-н.', яке має укр. продух₁.

Розбіжності лексико-семантичних відповідників за даною ознакою є причиною розбіжностей більш загального характеру: в структурах лексем /багатозначних слів/. Напр.: рос. золотарь вміщує 3 ЛСВ, а укр. золотар - 2, де другий ЛСВ російського відповідника /'позолотчик'/ співвідноситься з укр. золотар₁//.

В цілому контрастність російських і українських слів за семантичною маркованістю їх змісту не є визначальною в кількісному і якісному відношеннях і, як наслідок, не має суттєвого впливу на переклад лексико-семантичних відповідників. Виняток становлять випадки, коли відтінки у значеннях однієї з мов є безеквівалентними типу: укр. сая_I// 'такий хлів, що використовувався для покарання, для тимчасового ув'язнення'.

2. Семантичний обсяг та зміст когнітивного компоненту ЛЗ.

Між семантичним обсягом /складом сем/ та змістом когнітивного компоненту ЛЗ існує обернено пропорційна залежність: чим вужчий обсяг, тим ширшим є значення, і навпаки. Цей фактор слід враховувати для виявлення дійсно нерелевантних /специфічних/ сем в ЛЗ зіставляваних слів, незалежно від повноти їх тлумачення в словниках. Пор., напр., різний обсяг тлумачення рос. гренки 'поджаренные ломтики хлеба, обычно белого' та укр. грінка 'змащена жиром і підсмажена скибка хліба'.

За даним параметром виділяються розглянуті вище розбіжності трьох основних типів: включення, пересічення та неспівпадання когнітивних компонентів ЛЗ, які, за винятком останнього, не є суттєвими між близькоспорідненими мовами. Неспівпадання семного складу та змісту ЛЗ може призводити до міжмовної омонімії /у випадках збігу позначаючих/ - явища поширеного між російською, українською та іншими спорідненими мовами. Пор.: рос. грач /укр. грак/ - укр. грач розм. 'учасник гри'; рос. изба_I 'крестьянский дом' < д.р. істѣба 'дім, лазня' - болг. изба 'землянка', с.-х. 'погріб' і т.ін. Ця частина лексики найчастіше зазнає інтерференційного впливу у мовленні, викликає певні труднощі у перекладацькій діяльності, тому її вивчення /роботи М.П.Кочергана, Н.В.Заславської,

С.Влахова та ін./ має неабияке практичне значення.

3. Граматичні розбіжності між російськими та українськими іменниками у цілому не впливають на семантику лексичних відповідників. Винятки становлять випадки: а/поетичного вживання деяких слів /пор. назву балади Т.Шевченка "Тополя" як символу рідної землі та коханої і неможливість художнього перекладу цього слова рос. тополь /чол. роду; рос. луна, лебедь /ж.р./ і укр. місяць, лебідь /чол. р./, які у фольклорі та поезії російського і українського народів набули символічного змісту, і т.ін./; б/деякі іменники групи *pluralia tantum*, які в російській мові на відміну від української мають більш розвинуту семантичну та стилістичну варіативність: диференціація рос. крюки - крючья, образы - образа та под. є типовою в російській системі категорії числа іменників і представлена поодинокими прикладами в українській мові /хліба - хліби, грунта - грунти та ін./ . Разом з тим українську мову відрізняє поширене коло одиничних та збірних іменників, які доповнюють шар специфічних назв на фоні російської мови: бур'янина, вербина₁, пшонина; колючця, сніп'я, пагілля та под.

4. Стилiстичні розбіжності між лексикою російської і української мов відповідно до прийнятого в роботі розмежування таких понять, як стилістичний компонент ЛЗ та функціонально-стильова приналежність слова розділяються на два типи: перший охоплює слова, які відрізняються стилістичними співзначеннями, тобто різного роду конотативно-оціночними нашаруваннями, що становлять частину смислового сприйняття, другий - слова, що мають неоднакові функціонально-стильові характеристики в залежності від сфери вживання, частотності та ін. Проте виділення цих двох типів і в лексичній стилістиці однієї мови, і у контрастивному плані є умовним через

взаємозалежність стилістичних і стильових ознак слова. Пор. віднесеність до зниженої лексики рос. ирод 'презр.', сопля 'груб.', які мають негативне емоційно-експресивне забарвлення. Отже, функціонально-стильову приналежність не можна повністю виводити за межі структури ЛЗ, на яке вона теж частково впливає. Крім того, при контрастивному аналізі стилістичних і стильових розбіжностей російської і української мов слід враховувати й непослідовність словникових позначок, незбалансованість останніх на міжмовному лексикографічному рівні /пор., напр., відсутність відповідної позначки до рос. "просторечное" в українських словниках/, що спонукає до додаткової роботи мовної інтуїції при визначенні тих чи інших контрастивних рис за даним параметром.

Розбіжності першого типу /власне стилістичні/ на відміну від функціонально-стильових є незначними, що пояснюється стійкістю семантики експресивних /афектних/ слів порівняно із стилістично нейтральними, що, доречі, простежується і в межах однієї мови на прикладах експресивно забарвлених синонімів, які є більш "точними" /рос. барахло - манатки, пролаза - пронюга, пустомеля - пустозвон та под./ . Слова з підвищеним конотативним фоном, як правило, не розвивають вторинну номінацію, відтінки у значеннях і т.ін. і тому швидше "знаходять" своїх відповідників в іншій мові. Пор. пари рос. отчизна - укр. вітчизна, воитель - воївник, книжні, з експресією піднесеності; забулдыга - гультяй, ловкач - спритник, хрюч - шкарабан та под. з негативною конотацією.

Серед цієї частини лексики в кожній мові є специфічні назви /рос. бвтвз, балаболка, белиберда і укр. почвара, паскуда, псяюха/, які від інших безеквівалентних слів відрізняються тим, що,

не позначаючи якісь особливі денотати, вони виражають певну оцінку специфічним для даної мови словом, переклад якого засобами іншої мови завжди буде приблизним і не відтворить національно-експресивну забарвленість оригіналу.

Розбіжності другого типу - за функціонально-стильовою приналежністю слів - є найбільш поширеними у лексиці російської і української мов, що пояснюється передусім неоднаковим входженням старослов'янських і церковнослов'янських елементів в системи цих мов, а також специфікою їх розвитку в різні історичні періоди в цілому. Даний тип розбіжностей є досить різноманітним у плані стилістичної стратифікації лексики й охоплює щонайменше п'ять різновидів:

1/ розбіжності за віднесеністю слів до різних функціональних стилів: рос. баба_I/розм./ - укр. баба_I/нейтр./, валежина /нейтр./ - вивертень /розм./; искуситель /книжн./ - спокусник /нейтр./, изгнанник /книжн./ - вигнанець /нейтр./ та под. ; у кількісному відношенні книжна лексика російської мови значно переважає українську; 2/ розбіжності за стилістико-хронологічною ознакою теж свідчать про наявність більшої кількості застарілих елементів в російській мові на фоні їх відповідників в українській: рос. злупыхатель /заст./ - укр. злобитель, землемер /заст./ - землемір, землероб /заст./ - землероб та под.; 3/ розбіжності за сферою вживання охоплюють передусім термінологічну лексику, однак не є суттєвими, а інколи й виправданими, хоча б тому, що цей шар лексики має тенденцію до зближення в різних мовах; пор. рос. заявитель /спец./ - укр. заявник, золотильщик - золотильник /спец./, инкасатор - інкасатор /фін./ та под.; 4/ розбіжності за стилістико-локальною ознакою вказують на те, що один з лексико-семантичних відповідни-

ків відноситься до шару діалектної чи обласної лексики в своїй мові: рос. перелаз /обл./ - укр. перелаз /літ./, валух - валух /діал./, баштан /обл./ - баштан і т.ін. Розбіжності за даною ознакою охоплюють найбільшу кількість слів, тому що багато назв російської літературної мови є частиною тих чи інших діалектів української та навпаки. Пор., напр., слова, зареєстровані в Словнику російських народних говорів: пелюшка, панчоха, очерет, пепелюха та ін.; 5/ розбіжності за частотністю вживання в російській і українській мовах не є значними й пов'язані, як правило, з розвитком синонімічних паралелей в тій мові, де один з відповідників має обмеженість за даною ознакою: рос. окорок - укр. окорок /рідко/ - окіст, резиденція - осідок /рідко/ - резиденція та под.

Нарешті, виділяється змішаний вид розбіжностей, який охоплює слова, що відрізняються декількома стилістичними ознаками водночас: рос. бумага₁ - укр. бумага /розм., заст., рідко/, злец /прост., устар./ - злюка і т.ін.

Ономасіологічні параметри зіставлення у широкому розумінні - це такі ознаки розбіжностей, що вказують на неоднакові способи номінації тих самих денотатів у різних мовах. Для близькоспоріднених та споріднених мов дані параметри зіставлення є найбільш суттєвими в кількісному і якісному відношеннях, вони на відміну від семасіологічних є й найбільш зримими, тобто легко впізнаються навіть при першому наближенні до зіставляваних слів. Проте за цим приховано глибокі процеси національно-мовної номінації, шляхи сприйняття, пізнання та лінгвалізації кожним народом предметів свідомості-реальності.

Ономасіологічні параметри КЛ передбачають аналіз розбіжностей передусім за такими ознаками:

1, Спосіб та джерело номінації. Тут виділяються - 1/спільні за походженням і, як наслідок, спільнокореневі а/слов'янські назви /рос. і укр. серп, день, верба/; б/запозичені з різних мов слова /турист, солдат, ресторан/; 2/різнокореневі а/ слов'янські слова /рос. столовая - укр. їдальня, страна - країна, ребенок - дитина/; б/ слов'янські та запозичені назви /рос. гостиница - укр. готель, спектакль - вистава, процент - відсоток/; в/ запозичені назви, які потрапили до російської і української мов з різних джерел /рос. диван < тур.пер. divan ; укр. канапа < фр. canape /; в українській мові за даною ознакою переважають запозичення із західнослов'янських мов, що є важливою відмінною рисою на фоні східнослов'янських мов.

Характеристика контрастивних особливостей за способом номінації виходить за межі власне КЛ і становить предмет дослідження контрастивного словотвору, де встановлюються відмінності за структурою основ, морфемним складом слів, наявністю морфологічних явищ, типами та моделями словотвору та іншими ознаками.

2. Внутрішня форма слів є однією з найважливіших ознак зіставлення близькоспоріднених і споріднених мов: саме через відмінності мотивованості назв найяскравіше виявляються національно-специфічні бачення світу різними мовними культурами. Російські та українські лексико-семантичні відповідники розподіляються на такі підгрупи за даною ознакою зіставлення:

1/ слова, які співпадають за первісною ознакою мотивації /сочинение - твір, говорунья - балакуша, часи - годинник/. Спільність мотивованості часто є наслідком калькування /общезитие - гуртожиток/. В цю підгрупу не входять власне типологічні назви, тобто назви, що мають спільну мотивацію за часів праслов'янської

чи давньоруської єдності /рос. мачеха, укр. мачуха < *maticeha /;
2/ слова, які мотивовано різними семантичними ознаками /прихо-
жя - передпохій, воскресенье - неділя, свадьба - весілля/;
3/ слова, які в одній з мов мають стерту або ж невідому моти-
вацію, а в мові зіставлення ця мотивація відома й відчутна
/этаж /?/ - поверх, стакан /?/ - склянка, краска - фарба /?/, не-
веста /?/ - наречена/.

Аналіз лексико-семантичних відповідників різних мов за
внутрішньою формою має не тільки національно-культурологічне, а
й лінгводидактичне значення. При оволодінні другою мовою скоріше
засвоюється лексика із прозорою мотивацією, яку наша свідомість
спроможна швидко декодувати і міцніше приєднати до назв своєї мо-
ви.

3. Синонімічні зв'язки слів різних мов є ознакою, яка лежить
на межі ономасіологічних і семасіологічних параметрів зіставлен-
ня, що зумовлено природою синонімії як мовного явища. Зіставлен-
ня будь-яких синонімічних рядів різних мов виявляє розбіжності
за складом компонентів та за лексико-семантичною їх відповідні-
стю, тобто за ступенем еквівалентності. Крім цієї характеристи-
ки, для близькоспоріднених і до того ж взаємодіючих мовних сис-
тем, якими є українська й російська, важливим є виявлення лек-
сичних дублетів, які виникли переважно внаслідок такої взаємо-
дії. Пор.: рос. киянка - укр. киянка, мушель; парус - парус,
вітрило; кровать - кровать, ліжко; пихта - піхта, ялиця; фонтан -
фонтан, водограй; баня - баня, лазня та под. В російській мові
на відміну від української такі приклади поодинокі: бублик /укр.
бублик/, баранка; бондарь /укр. бондар/, бочар. Міжмовна асимет-
рія позначаючих є, таким чином, результатом конвергентного впли-

ву переважно російської мови на українську. Причому наслідки такого впливу не завжди позитивні: по-перше, більшість існуючих в українській мові слів-дублетів є зайвим, непотрібним для мовців явищем; по-друге, національну специфіку в даних парах слів передають не запозичені з російської /або ж через російську/ мови назви, а власні, більшість з яких зберігає і внутрішню форму.

Контрастивний аналіз лексем, тобто слів у сукупності всіх їх значень, є наступною сходинкою в реалізації принципу системності КЛ. Розбіжності семантичних структур багатозначних слів в різних мовах є найбільш помітними, відображаючи суттєві особливості лексичних систем зіставлених мов, що відіграє неабияку роль у різних мовленнєвих ситуаціях.

Вихідною ознакою при аналізі даних одиниць зіставлення є їх віднесеність до омосемантів та полісемантів. Розбіжності за цією ознакою для українських та російських іменників у цілому не характерні, за винятком випадків, коли в одній з мов деякі назви /переважно зооніми/ мають переносні чи метафоричні значення типу: рос. стрекоза₂ разг. 'о живой, подвижной девочке'.

Другою й основною контрастивною ознакою зіставлення багатозначних слів є склад та ієрархія ЛСВ. Аналіз розбіжностей за даною ознакою вимагає особливої обережності, оскільки значення та їхні відтінки по-різному структуруються в різних словниках і знаходяться між собою у відношенні дифузності. Розбіжності за складом та ієрархією значень лексем, що зіставляються, зумовлено, по-перше, неоднаковим ступенем розвинутої полісемії та, по-друге, наявністю самостійних позначаючих для певних денотатів, що в одній з мов закріплено за ЛСВ багатозначного слова. Пор.:

переважає метонімія як спосіб перенесення значень /В.Г.Гак/.

Для контрастивного аналізу на рівні ЛСГ предметом дослідження в дисертації було обрано метеорологічну лексику різних слов'янських мов: російської, української, білоруської /східнослов'янських/, болгарської, сербохорватської /південнослов'янських/, польської, чеської, словацької /західнослов'янських/. Цей шар лексики належить до найдавніших назв, і його аналіз в контрастивному плані дає цікаві спостереження над різноманітними семантичними трансформаціями первісно спільнослов'янських слів у сучасних слов'янських мовах, тобто розкриває тотожність єдності як основи КД на широкому багатомовному фоні слов'янського культурно-мовного союзу.

Багатомовне зіставлення на відміну від двомовного спонукає частіше звертатися до даних історії слів, їхніх первісних семантичних ознак на етимологічному рівні. Це не протирічить завданням контрастивістики, яка займається відмінностями на синхронному рівні, оскільки саме з історії слів починається виявлення національної самобутності тієї чи іншої назви, встановлення шляхів семантичних змін, які на сучасному етапі розвитку мов постають вже як результат. Напр., якщо зіставити різні слов'янські паралелі до укр. і білор. град, то відмінності виявляються вже в самих первісних ознаках мотивації, які відбивають гносеологію сприйняття різними народами одного й того самого денотату: болг. град, градушка, с.-х. тўча, п. grad, ч. krupy, слов. krupy, l'adovec, kamenec. Щодо с.-х. тўча₂, яке = укр. град, то воно теж має певну логіку мотивації: похідне від *takia /одне із значень цього слова в праслов'янській мові за даними етимології - 'велика кількість, скупчення чого-н.'/ в сучасній сербохорватській мові позначення граду пов'язується саме із скупченням цих атмосферних

опадів. Спільність зазначеної семантичної ознаки, що супроводжує назви граду в різних слов'янських мовах, спостерігається в наявності у всіх паралелей другого, переносного значення, яке збігається з укр. град₂ перен. 'про велику кількість чого-н.'. Проте третє значення цього слова, яке фіксують словники східнослов'янських мов - 'у знач. присл. градом', - тобто значення, що реалізується у фразеологізмах /пор. рос. слезы катятся градом; укр. сльози котяться градом; болг. съзлите се сипят като град/, у більшості інших слов'янських мов передається інакше /пор.: п. pot vplywa z niego strumieniem; слов. pot sa lial cicerkom і т.ін./.

Крім того, наведені слов'янські відповідники в своїх мовах мають власні значення, більшість з яких розвинуто у відповідності з первісними семантичними ознаками /пор.: слов. krupa₂ - 'крупa, зерно'; л'adovec₂ - 'айсберг'; с.-х. túča₃ - 'драка'/.

Багатомовне зіставлення на рівні ЛСГ дозволило скористатися всіма способами контрастивного аналізу лексики за ономасіологічними, семасіологічними і частково епідигматичними ознаками КЛ, охопивши при цьому семний та лексемний рівні, та виявити відмінності вищого рівня, а саме: 1/ у кількісному складі ЛСГ, який визначається складом позначаючих, у тому числі наявністю синонімічних назв у кожному з ланцюжків ЛСГ; 2/ у ступені вираження у значеннях концептуального уявлення про денотати та частки національно-специфічного змісту в цьому вираженні; 3/ у характері взаємозв'язків між окремими ділянками ЛСГ і їх відображенням у формуванні прямих та похідних значень.

Багатомовне зіставлення на рівні ЛСГ може бути окремим відгалуженням КЛ, яке обіцяє серйозні перспективи не тільки у лінгвістичному, а й у культурологічному плані, оскільки саме таке

зіставлення розширює межі лінгвістики і безпосередньо виводить її на коло більш загальних знань про спільне і відмінне в історії, культурі, світосприйнятті, традиціях різних етносів.

П'ятий розділ "Прикладні аспекти контрастивної лексикології" висвітлює основні галузі практичного використання даних КД, серед яких виділяються передусім 1/ лінгводидактика, завдання якої полягає в прогнозуванні та усуненні лексичної інтерференції, що поширена в умовах контактування близькоспоріднених мов; 2/ контрастивна лексикографія, що є науково-навчальною базою для реєстрації та ознайомлення із національно-специфічними особливостями близькоспоріднених лексичних систем.

Інтерференція - це несвідоме включення елементів однієї мови у мовлення іншої, тобто це явище є соціопсихолінгвістичним за своєю природою, яке принципово відрізняється від запозичення, що зачіпає собою лексичні системи мов. В плані соціолінгвістичного прогнозування та у лінгводидактичному аспекті інтерференція поділяється на реальну, потенційну та приховану; остання є наслідком не змішування слів різних мов, а бідності лексичного запасу мовців. Взаємодія близькоспоріднених української і російської мов має суттєві особливості щодо лексичної інтерференції: 1/ з боку діакронії це тривале й стійке явище, яке постійно супроводжує мовленнєву діяльність так званих білінгвів; 2/ стійкість інтерференції при близькоспорідненій мовній взаємодії зумовлена її /інтерференції/ семантичною індиферентністю для мовців, а також яскраво вираженим взаємспрямованим характером у процесі комунікації, що впливає на мовленнєву поведінку тих, хто користується двома мовами.

Зазначені особливості лексичної інтерференції враховувались при проведенні та аналізі опитування інформентів різних верств

центральных, західних та південно-східних областей України. Всього було оброблено 1200 анкет і питальників, які укладалися таким чином, щоб одержати більш-менш об'єктивну інформацію про ступінь та характер лексичної інтерференції у двох можливих комунікативних ситуаціях: у ситуації вільного спілкування, коли мотиваційний контроль мовців значно послаблений, та у ситуації цілеспрямованого контролю, пошуку та відбору певних лексичних одиниць /напр., у процесі перекладу з однієї мови на іншу/. Обробка питальників виявила регулярні для більшості мовців лексичні елементи, що найчастіше зазнають інтерференційного впливу, тобто складають банк потенційної інтерференції. Це, як правило, найбільш вживані в мовах слова, які належать до диференційної у контрастивному відношенні лексики різних ЛСГ.

Нижчий рівень володіння лексичними нормами української мови виявлено у жителів південно-східних областей /74,6 % помилок при виконанні різних видів завдань/; для порівняння цей показник у представників західних областей становить лише 25,4 %. Зазначена тенденція підтверджується й аналізом лексичної інтерференції за частотними характеристиками, які виявлялися шляхом підрахування іншомовних елементів на певній площині тексту. Середня частотність лексичної інтерференції у інформантів всіх категорій центрального регіону України становить 140,5 одиниць на 900 слів різних текстів, південно-східного - 99,6, західного - 81,8. Багато з тих, хто своєю рідною мовою назвали українську, не знають і не можуть впізнати деякі "рідкісні" українські назви /бавовна, багаття, вітальня, дружки, брила, мережа, чагарник та под./. До соціальних ознак, що впливають на ступінь лексичної інтерференції належать: місце проживання, рівень освіти, соціальне становище та вік мов-

ців. Серед тих, хто у питальниках та інших видах експерименту /записи живого мовлення на магнітофонну плівку/ найчастіше інтерферус лексичні елементи в українському та російському мовленні, - жителі міст, що мають середню або ж неповну середню освіту, належать до середнього і старшого покоління.

Джерелом лексичної і лексико-семантичної інтерференції в умовах контактування близькоспоріднених української і російської мов є: 1/ загальна частотність вживання слів у різних і передусім побутових сферах комунікації; 2/ розбіжності лексичних відповідників на формальному /диференційна лексика/ і семантичному рівнях напр., міжовна омонімія, різний обсяг та зміст когнітивного компоненту значень слів, неспівпадання структур лексем та ін./, тобто розбіжності за основними ономазіологічними та семасіологічними параметрами КЛ.

Нарешті, переважно в українському мовленні інформантів виявлено явище, яке можна визначити як параінтерференцію. Це стосується слів, що потрапили до української мови внаслідок конвергентного впливу і яким решта мовців надає перевагу, тобто вживас слова типу ворота замість брама, шерсть замість вовна, одіяло замість ковдра, галстук замість краватка та под.

Науковою базою попередження та усунення лексичної і лексико-семантичної інтерференції є цілеспрямована лексикографічна робота, в основі якої - дані КЛ в усіх її аспектах. Практичною реалізацією цього напрямку може стати контрастивний семантичний словник /КСС/ російської і української мов, принципи укладання якого запропоновано в дисертації. Зміст даного словника на відміну від існуючих складає не стільки диференційна лексика російської і української мов, скільки лексико-семантичні відповідники, що ма-

ють різний характер розбіжностей: від суттєвих семантичних до менш помітних - граматико- і стилістико-семантичних.

Розроблена в дисертації концепція КЛ дає підставу для нового підходу щодо філяції значення вхідної мови у словнику: вона може бути різною за обсягом та за кількістю ЛСВ та відтінків у значеннях, але ж такою, щоб між мовами А і В зберігалися семемно-семемні відповідники, тобто діяв принцип взаємоспрямованості значень як основних зіставних елементів КЛ і словника такого типу.

Більш зручним для користування як в навчальному, так і в науковому плані бачиться КСС, побудований на ідеографічній основі із включенням різних ЛСГ та тематичних груп лексики. За основу ідеографічного представлення конкретно-предметних іменників та відповідно реєстрової частини словника взято класифікацію Н.Ю.Шведової. Ця класифікація передбачає концентроване включення ЛСГ та їх співвіднесеність з мікро- і макрополями, напр.: "Назви неживих істот" → "Продукти людської діяльності" → "Предмети побуту, повсякденного життя" → "Посуд, предмети домашнього вжитку", "Меблі", "Одяг", "Прикраси" і т.ін. Кожна з рубрик має подальше розмежування з послідовним зменшенням номінативних значень, що відбиває ієрархічність лексико-семантичних систем зіставлених мов і природну проекцію когнітивно-семантичних концептів на мовному рівні існування.

Один з фрагментів КСС російської і української мов має такий вигляд:

Тканини, нитки, волокна

Аксамит, а, м.

Вид старинного щільного узорного бархата.

Оксамит, у, ч.

Тканина з густим коротким ворсом з натурального шовку або

Бархат, а-у, м.

Плотная шелковая ткань с мягким гладким и густым ворсом.

Дерюга, и, ж., уменьш.

дерюжка, и, ж.

1. Грубая ткань из толстой льняной пряжи.

// Половик, подстилка и т.п. из такой ткани.

2. перен. /прост./ Плохая, грубая ткань, одежда.

Веревка, и, ж. Изделие из крученых прядей пеньки или др. материала для завязывания и т.п.

Войлок, а, м. Плотный толстый материал из валяной шерсти.

штучного волокна.

Бархат, у, ч. Те саме, що оксамит.

Бархатин, у, ч. /діал./. Рід ряднини.

Дерга, и, ж.; джерга, и, ж. /заст./

Ряднина, и, ж.

Рядно, а, с.

Ряднина, и, ж.; рядюга, и, ж.

/розм./; веретянка, и, ж.

Мотузок, а, с.; мотузка, и, ж.

Мотуз, а, ч.. Грубий мотузок.

Посторонок // /розм./ Узагалі мотузка, тасьмя тощо.

Повсть, і, ж.; псвстина, и, ж.;

повстка, и, ж. /розм./

// Шматок такого матеріалу, що використовується як килим, покривало.

Повстянка, и, ж. Шматок повсті.

і т.ін.

На відміну від традиційних двомовних словників КСС базується не на відображенні синонімічних відповідників, хоча це теж передбачається, а на показі розбіжностей різного ступеня, крайні з яких виявляються у пропусках у лівій чи правій частинах словника, що є сигналом або безеквівалентності, або відсутності однослівного відповідника. Тому, якщо звичайні двомовні словники полегшують переклад, то КСС, виконуючи й це завдання, спрямований передусім на більш глибоке засвоєння мов, їхніх лексико-семантичних систем у різноманітності національно-специфічних рис. Останнє має значення не тільки у перекладацькій діяльності та інших практичних сферах, а й у формуванні мовної особистості - проблеми, яка має сьогодні особливу соціальну значимість.

У висновках роботи подано теоретичні узагальнення щодо основного змісту й принципів контрастивної лексикології як самостійної нової галузі мовознавства, намічено перспективи її подальшого розвитку та формування.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Функционирование русского языка в различных слоях украинского населения // Русский язык - язык межнационального общения народов СССР: Тезисы респ. научн. конференции. - Кировоград, 1985 /0,12 др.арк./.

2. Лексическая интерференция в устной русской речи украинцев: природа, факторы, методы изучения // Двуязычие в советском обществе: Тезисы респ. научн. конференции. - Винница, 1988 /0,12 др. арк./.

3. Фактори семантичних перетворень слів у мовленні // Мовознавство. - В88. - № 6 /I др. арк./.

4. Функционирование русского языка в различных слоях украинского населения /на материале Кировоградской области/ // Украинско-русское двуязычие: социолингвистический аспект. - К.: Наукова думка, 1988 /2,2 др. арк./.

5. Характерологічний аналіз лексики східнослов'янських мов // Здійснення ленінської національної політики на Донбасі: Тези доповідей респ. наук. конференції. - Донецьк, 1990 /0,1 др. арк./.

6. Особенности лексической интерференции в условиях близкородственного двуязычия // УІ Всесоюзное координационное совещание руководителей отделов русского языка АН союзных республик. - Минск, 1990 /0,12 др. арк./.

7. Конвергентні утворення і проблема інтерференції в умовах близькоспорідненої двомовності // Проблеми міжпредметних зв'язків в умовах білінгвізму: Тези доповідей респ. наук.-метод. конференції. - Дрогобич, 1990 /0,12 др. арк./.

8. Контрастивний аналіз лексичної семантики близькоспоріднених мов // Семантика мови і тексту: Матеріали міжвузівської наук. конференції. - Івано-Франківськ, 1990 /0,1 др. арк./.

9. Особливості лексичної інтерференції в українському мовленні білінгвів // Шляхи посилення спрямованості у викладанні близькоспоріднених мов: Тези допов. наук. конференції. - Одеса, 1990 /0,12 др. арк./.

10. О соотношении типологического и контрастивного изучения лексической семантики близкородственных языков // Всесоюзная конференция по лингвистической типологии. - М.: Наука, 1990 /0,2 др. арк./.

II. Контрастивний аналіз семантики лексем с общим значением 'ветер' в славянских и английском языках // Философия языка:

Тезиси научн. конференції. - Минск, 1991 /0,1 др. арк./ /У спів-
авт./.

12. Порівняльно-семасіологічний аналіз метеорологічної лекси-
ки слов'янських мов // Мовознавство. - 1991. - № 5 /1 др. арк./.

13. О некоторых параметрах сравнительно-семасиологического
анализа близкородственных языков // Актуальные проблемы русского
языкознания: Межвузовский сб. научн. тр. - Кировоград, 1992
/0,3 др. арк./.

14. Джерела формування мовної особистості //Шляхи посилення
ефективності практичного курсу української мови: Матеріали міжву-
зівської наук.-метод. конференції. - Одеса, 1992 /0,12 др. арк./.

15. Лексическая семантика конкретно-предметных существитель-
ных русского языка в сравнении с украинским // Вопросы русского
языкознания: Межвуз. сб. научн. тр. - Кировоград, 1993 /0,4 др.
арк./.

16. Зміст та принципи контрастивної лексикології близькоспо-
віднених мов // Проблеми контрастивної лінгвістики: Тези міжвуз.
наукової конференції. - Кировоград, 1993 /0,1 др. арк./.

17. Стилистическая значимость русских и украинских лексиче-
ских соответствий в контрастивном аспекте // Стилистика русского
языка: теоретический и сопоставительный аспекты /Материалы УІ
научн. конференции по проблемам семантических исследований. Ч.ІІ.
Проблемы сопоставительной стилистики. - Киев-Харьков, 1993
/0,12 др. арк./.

18. Языковые картины мира в перспективах контрастивной лекси-
кологии // Язык и культура. Вторая международная конференция:
Тезисы докл. Ч. I. - Киев: УИМО, 1993 /0,12 др. арк./.

19. Лексична семантика мов у єдності відмінностей // Семан-

тика мови і тексту: Матеріали міжнародної наук. конференції. Ч.І.
- Івано-Франківськ, 1993 /0,1 др. арк./.

20. До питання про стан мовленнєвої культури в Україні /Що засвідчило дослідження лексичної інтерференції в українсько-російських мовних контактах// Відродження. - 1993. - № D/0,6 др. арк./.

21. Языковые картины мира в перспективах контрастивной лексикологии // Язык и культура. Вторая международная конференция: Доклады. - Киев: УИМО, 1993 /0,5 др. арк./.

22. Проблеми контрастивної лексикології близькоспоріднених мов // Мовознавство. - 1994. - № I /I др. арк./.

23. О параметрах контрастивного анализа лексики родственных языков // Сьпоставително езикознание. - София. - 1994. - № I /0,5 др. арк./.

24. Язык как энергия человеческой культуры // Язык и культура. Третья международная конференция: Доклады и тезисы. - Киев: УИМО, 1994 /0,2 др. арк./.

25. Основы контрастивной лексикологии: близкородственные и родственные языки. - Киев-Кировоград: Государственное Центральное-Украинское изд-во, 1994 /12,5 др. арк./.

Манакин В.Н. Содержание и принципы контрастивной лексикологии
близкородственных языков.

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических
наук по специальностям 10.02.01 - русский язык, 10.02.02 -
украинский язык, Институт языковедения им. А.А.Потебни НАН
Украины, Киев, 1994.

Защищается 25 научных работ, которые отражают содержание, прин-
ципы построения и методы контрастивной лексикологии как самосто-
ятельной области контрастивной лингвистики. На материале русского,
украинского и некоторых других славянских языков анализируются
национально-специфические явления в лексическом составе и семан-
тике. Обосновывается положение о диалектике единства различий
в языковых картинах мира и выдвигается гипотеза о существовании
всеобщей когнитивно-семантической сферы, в особенностях трансфор-
мации которой обнаруживается лексико-семантическая специфика
живых человеческих языков. Осуществлено практическое внедрение
полученных результатов.

Ключові слова:

контрастивна лексикологія, мовна картина світу, когнітивно-се-
мантична сфера, російська мова, українська мова, близькоспорід-
нені мови, національна специфіка.

MANAKIN V.M. The content and principles of Contrastive Lexico-
logy of close (akin) languages.

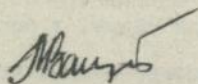
Dissertation for Doctor's degree in Philology: Speciality
10.02.01 - Russian Language, 10.02.02 - Ukrainian language,
O.O.Potebnya Institute of Linguistics, Kiev, 1994.

25 scientific works are defended. They reflect the content,
the principles of construction and the methods of Contrastive

Lexicology as an independent sphere of Contrastive Linguistics. Specific national phenomena in lexical structure and semantics are analysed on the matter of the Russian, Ukrainian and some other Slave languages. The proposition of dialectical unity of distinctions in language world pictures is grounded. A hypothesis of the existence of the universal cognitive-semantic sphere is foregrounded, the peculiarities of transformation of which discover lexico-semantic specificity of live human languages. The theoretical results of the dissertation have been put to practical implementation.

Key words:

contrastive lexicology, language world picture, cognitive-semantic sphere, the Russian language, the Ukrainian language, akin languages, national specificity.

Зем. 723 Тир. 100 Підп. до друку: 14.12.94р.

м. Кіровоград ПФ К

456619

AB 31.732

AB 31.732